

Temesközi útvonalak II.

"Jobb egyszer látni valamit,
mint arról tízszer olvasni."

Eötvös Lóránd

Második útvonalunk tulajdonképpen az első, amennyiben az időrendi sorrendet vesszük figyelembe. Hiszen a Temesvárról Zombolya felé vezető országút volt az első melyet kiköveztek (1831 és 1835 között), hogy az alföldi közlekedés átkait, a marasztaló téli sarat és a nyári fullasztó porfelhőt megszüntessék. Ezen az úton indulhattak el először a kornak megfelelő civilizált módon Európa szíve felé – Szeged, majd Budapest érintésével – az utazni vágyók.

Emeltek is – azonnal, hogy befejezték munkájukat az útépítők az Úrnak 1835-ik esztendejében – valahol az ötödik és hatodik kilométerkő között, büszke obeliszket kőkeresztrel a tetején. Négy nyelven (latinul, németül, románul és magyarul), ahogyan az a bánságban dukál – ám különböző tartalommal, hisz a mondandót illetően már akkor sem volt egyetértés – belevéste minden érdekelt fél a jövőnek szánt üzenetét. Mivel a kőbe rőt egykori mondatok már igen nehezen olvashatók, a rendszerváltást követő első évtized kármentő igyekezetében, márványlapokat illesztettek az emlékmű talapzatára melyekre újravésték a szövegeket. Eszerint a magyar nyelvű így szól:

**„V.-DIK FERDINÁND MAGYAR KIRÁLYNAK ELSŐ ÉVÉBEN
EME JÁRHATATLAN ÚT HELYREÁLLÍTATVÁN
ISTENNEK DICSŐSÉG KIRÁLYNAK HÍVSÉG,
HAZÁNAK SZERETET EMBERNEK BECSÜLET.
AZ UTASNAK ÁLDÁS ÉS BÉKESSÉG.”**

Mostanában ismét útépitők uralják a városból kivezető útszakaszt. Hidat raknak az útvonalunkat keresztező, Arad felől befutó nagyforgalmú vasúti sínek fölé. A betonszerkezet már áll, remélhetőleg nyárig ráemelik az aszfaltszallagot is. A sorompókon és az építőtelepen túl, megnyugodva taposhatunk a gáz- vagy kerékpárpédálra, nem túlságosan forgalmas, a régi szép időkre emlékeztető országúton haladhatunk.

Alighogy elhagyjuk a bevezetőben már leírt obeliszket, máris a nyolcas kilométerkőnél vagyunk, ahol az út mindkét felén a Temesvár felé nyomuló Szakálháza (Săcălaz, Sackelhausen) kezdődik. Községközpont. Ám könnyen meglehet, hogy csak egy – a nagyváros szomszédságában – új identitását kereső településre érkeztünk. A falu román lakosságának nagy részét a svábok betelepítésének idején, a császári kamara döntését követően délebbre, a mai Szerbia területére költöztették. Hivatkoznak is szorgalmasan a román történészek magyar kollégájuk, dr. Borovszky Samu „Torontál Vármegye” című írására, melyben eme hivatali túlkapás leiratik.

A település házai – régiek és újak egyaránt – sakktableszerűen kimért telkekre épültek, a különbség csupán annyiban áll, hogy az új telkek lényegesen kisebbek: zöldségeskertet vagy gyümölcsös fáknak való teret már nem mértek hozzájuk. A mértani középpontban, német pontossággal kimért helyen ott áll az 1772 körül épült római katolikus templom. Ajtaját régen festették, a lakat is rozsdásodik rajta: előtte világháborús emlékmű. De ez már egy másik, az újkori lakosságcsere következményeiről árulkodik: a távozó svábok helyére újból román családok költöztek. Nyilván nem az egykor elüldözöttek leszármazottai. És hogy még a mai napig sem vertek igazából gyökeret, arról az tanúskodik leginkább, hogy csupán egy szerény ortodox kápolnára tellett hitbéli buzgóságukból. A község görögkeleti vallási központja az alárendelt szomszéd faluban van, de ez már utunk következő célpontja.

Nagyberekcszó (Beregsău Mare, Grossberksoff) paradoxális módon, messze híresebb a községközpont Szakálházánál és ezt nem elsősorban takaros, 1793 körül épült és Szent György nevét viselő ortodox templomának köszönheti. Itt létesítették, majd innen hálózta be farmjaival a 70-es évektől kezdődően az egész megyét az a disznóhúskombinát, mely kétes értékű hírnevet szerzett minden temesi lakosnak – a lejnél értékesebb valutát jelentett 1 kg innen szerzett fagyasztott karaj, ha valamilyen hivatalos ügyet kellett lebonyolítani az ország másik végében ...

Szakálházán, római katolikus

Nagyberekcszón, román ortodox

Templomok útközben:

A templomnál, ahol derékszögben bicsaklik tovább az országút, nemcsak közlekedésbiztonsági okokból érdemes megállni. Ha benézünk a templomkertbe, azonnal szembetűnik egy kopottas állapotában is szolid emlékmű. Vukovics Sebőnek (1811 – 1872) a szerb származású, jeles magyar reformpolitikusnak, Kossuth közeli munkatársának sírja ez. 1848-ban tagja volt a március 21-én Temesváron megalakult közbiztonsági választmánynak, majd a Delvidék kormánybiztosaként irányítja a bánási eseményeket. 1849-ben igazságügyminiszterként működött. Ezen cselekedeteiért Világos után külföldre kényszerült és Londonban élt. A kiegyezést követően tért vissza berekcszói birtokaira, és itt töltötte élete hátralevő éveit. 1868-tól Temesvár díszpolgára.

Így nézett ki

Vukovics Sebő

**Berekszó legjelentősebb
polgárának sírja**

2007 nyarán

A következő, tipikusan alföldi falu: Gyertyámos (Cărpiniș, Gertianosch). Római katolikus templomát 1804 körül építették, az ortodox kegyhelyet 1993-ban fejezték be. Temetőjében 19 honvéd nyugszik, akik 1848 őszén a Temesvárról kiküldött császári csapatokkal vívott csatában estek el. Ha valaki kimondottan történelmi vonatkozású látnivalókat keres a vidéken, feltétlenül térjen be a sírkertbe egy főhajtás erejéig – az 1897-ben emelt emlékkő közvetlenül a kerítés mellett, a bejárattal átellenes oldalon magasodik.

A kőoszlop felirata névsorral kezdődik:

*Molnár Pál,
Papp András,
Berta Antal,
Szücs Ferenc,
Boldog András,
Horváth István,
Miskolczi Tamás,
Szirovicza Márton tamásfalvi lakosok,
Árva Antal,
Esch István,
Fáter János,
Józsa András,
Eleven András,
Szalmády József aurélházi lakosok
és négy névtelen.*

A kövön még olvasható:

*„Gyertyámoson 1848 évi november 3-án
elesett honvédek emlékére felállítatták
Gyertyámos közönsége 1897-ik évben”
és a vers:*

*„Nézz vándor e jelre s dobbanjon a szíved !
Mind hős kit itt a föld takar,
S ha kondul az óra, új harcra hívóra
Ily hős legyen minden magyar !”*

A település környéke és még néhány kilométeren keresztül az országút is – újabban felkapott szóhasználatkal élve - „művelési terület”. Az országhatár miatt, mely alig néhány száz méter távolságra van innen. Valamikor őrtonyok tucatjai meredeztek errefelé a járókelőre és idegennek nem volt ajánlatos magányosan, helybéli (ideológiai és hazafiúi integritását garantáló) ismerős nélkül bolyongani. Ma csupán annyi történhet, hogy a gépkocsival járőröző határrendőrök lelassítanak mellettünk és jól megbámulnak. Elviselhető.

Utunk végállomása Zombolya (Jimbolia, Hatzfeld). A mezőváros. Sokan tanultuk ezt a meghatározást annak idején az iskolában és szinte minden alkalommal tipikus példaként Zombolyát jelölték meg nekünk. Pedig alapításától kezdve folytonosan volt ipara: malma, téglá- és cserépgyára, vágóhidja, gomb- és kalapgyára – mindezekhez bankja. Jött erre államosítás és nevezték a folyamatot iparosításnak ... Ma inkább munkahelyteremtésről beszélnek és a 90-es évek közepén még súlyos munkanélküliséggel küszködő város munkaerő importra szorul.

És ahol megfordul a pénz, ott – korunk törvényei szerint – megpezdül az élet. Ma már nem csak a nagyvárosi gyereket küldik Zombolyára, nyári vakáció idején egy kis „jó levegőre”. Megtelik messziről érkezett emberekkel: fesztiváljai idején a főtér, évfordulókon múzeumai, hétvégén termálstrandja.

„Zombkerék”: a bringások találkozója ...

és versengése

„Jimbo-Blues”: szól a jó zene délutántól ...

éjjel utánig

Mindezekről elsőkézből szerezhet információt az érdeklődő ha felkeresi a város internetes honlapját – <http://www.jimbolia.ro> – melyen magyar nyelvű adatok is fellelhetők.

Jó utazást !

Illés Mihály

© A Temesváron megjelentetett **régi(j)óvilág** című, regionális honismereti szemle számára készített útleírás, újabb képekkel kiegészített változata